ଅଞ୍ଜଳି
अंजलि
ANJALI

ଦରଦୀ କବି
दरदीकवि
Daradikavi

ଜଗଦ୍ଗୁରୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ଏକାଦଶ ଅବଦାନ

ଅଞ୍ଜଳି

(ସମ୍ରାଟ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ନବରତ୍ନମଣ୍ଡଳୀର ଅନ୍ୟତମ କବି ଘଟକର୍ପର ବିରଚିତ ଯମକକାବ୍ୟର ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା, ଉତ୍କଳ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ ତଥା ହିନ୍ଦୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅନୁବାଦ)

ବିରହ-ବାନ୍ଧବୀ, ମିଳନ-ମାଧୁରୀ, ପଲ୍ଲୀ-ପ୍ରୀତି, ସଙ୍ଗର ଶକ୍ତି ଓ ଗୀତ-ଗଣିତର ରଚୟିତା; ରତ୍ନରେଣୁ, ଋତୁସଂହାର ଓ ମାତୃନିର୍ଝରଣୀର ପଦ୍ୟାନୁବାଦକ ତଥା କବିସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ଯମକରାଜ ଚଉତିଶାର ଟୀକାକାର :

ଦରଦୀକବି ଶ୍ରୀ ... କୋବିଦ

ପ୍ରକାଶକ:—ଜମ୍ବୁଗୁରୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ
ଗ୍ରାମ, ପୋ: ଅ: ଚଉଦ୍ୱାର
ଜି: କଟକ

ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ—୧୦୦୦

ପ୍ରକାଶ—୧୫-୮-୫୮

ଜମ୍ବୁଗୁରୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, ଚଉଦ୍ୱାରର ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ
ଦରଘ କବି ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ କର, କୋବିଦଙ୍କର

ବରଦ-ବାନ୍ଧବୀ	ଟ° ୫
ମିଳନ-ମାଧୁରୀ	ଟ ୧୯
ରତ୍ନ-ରେଣୁ	ଟ ୧୯
ପଲ୍ଲୀ-ପ୍ରୀତି	ଟ° ୫
ଋତୁ ସମ୍ଭାର	ଟ° ୪
ମନ୍ତ୍ର-ନିର୍ଝରିଣୀ	ଟ ୧୯
ସତୀର ଶକ୍ତି	ଟ° ୫
ସଟୀକ ଯମକରାଜ ଚଉତିଶା ...	ଟ° ୪
ଗୀତ-ଗଣିତ	ଟ° ।

ଶ୍ରୀମତୀ କମଳା ଦେବୀଙ୍କର

ସୂକ୍ତି-ସ୍ତବକ	ଟ° ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—ଜମ୍ବୁଗୁରୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ
ଚଉଦ୍ୱାର, କଟକ ଓ
କଟକର ବହିଦୋକାନ

ମୂଲ୍ୟ—ପଚିଶ ନୂଆପଇସା

ଗୁରୁସ୍ମୃତିଃ

ଗୁରୋ ! ମମ ତ୍ୱଂ ହୃଦୟାଭିରାମୋ
ତବାନୁକମ୍ପା ମମ ସମ୍ବଲଂ ହି ।
ତ୍ୱୟୈବ ସନ୍ଦର୍ଶିତଶୁଦ୍ଧମାର୍ଗେ
ଗଚ୍ଛାମ୍ୟହଂ ତ୍ୱଂ ପରିପାଳୟସ୍ୱ ॥

ତ୍ୱଦ୍ ଭକ୍ତ୍ୟଙ୍କିତାନ୍ତରସ୍ୟ
ବିଶ୍ୱନାଥସ୍ୟ

ମୋର ଦିବଂଗତ ବାଲ୍ୟଗୁରୁ ଓ ପିତାମହ କୃପାସିନ୍ଧୁକରଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ

ଅଭିମତମ୍

ଜଗତ୍ୟସ୍ମିନ୍ କାବ୍ୟକଳାକଳାପକୁଶଳକବିକୁଳତିଲକାନାଂ କମଳ-କୋମଳକାନ୍ତକବିତାବିତାନମକରନ୍ଦମିଳିନ୍ଦାନାଂ ଭୂରିରସସୁଧାକର-ଯମକାଲଙ୍କାରସଂକଳିତପଦ୍ୟାବଳୀ ବିମୋହୟତି ସହୃଦୟରସିକଶେଖରାନ୍ତଃ-କରଣାନି । "ଅନଧିଗତ ପରିମଳାପି ହି ହରତି ଦୃଶୌ ମାଳତୀମାଳା" ନ୍ୟାୟେନ ସଜ୍ଜନାନାଂ କବିତାକୌମୁଦୀସମାକର୍ଷଣେନ କେ ବା କୋବିଦ-ପ୍ରବରା ନ ବିମୁହ୍ୟନ୍ତି ? ତାଦୃଶମେକଂ "ଘଟକର୍ପର ଯମକକାବ୍ୟଂ" କ୍ଷୁଦ୍ରମପି କ୍ଷୁଦ୍ରଭୃଙ୍ଗକଳ୍ପଂ ରସାନୁଭୂତୌ ବିତରତି ସ୍ୱୀୟମୁତ୍କର୍ଷଂ । ତଦୁପରି ପୁନରା-ଧୁନିକ-କିଶୋରକବେଃ ଶ୍ରୀମତୋ ବିଶ୍ୱନାଥସ୍ୟ ସରଳସାନ୍ଦ୍ରସଂସ୍କୃତ-ଟୀକାନୁବାଦଯୋଃ ଦ୍ରାକ୍ଷାମଧୁମିଶ୍ରଣମାକଳଯ୍ୟ ବିସ୍ମୟମାତନୋତି ବିଦୁଷା-ମନ୍ତରେ । ଅସ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥେକଭାଷାଭିଜ୍ଞତାଞ୍ଜଳିରଚନେନ ସ୍ୱକୀୟ-ଗବେଷଣାଦିବଳେନୈକଦାଧୁନାତନ ବିଦ୍ୱଜ୍ଜନମନୋବିନୋଦନାୟ ନୂନଂ କଳ୍ପିଷ୍ୟତେ । ଗୀର୍ବାଣ-ବାଣୀ ଜନନୀବ କବେରସ୍ୟ ମେଧା-ଶ୍ରଦ୍ଧା-କାନ୍ତୀନାଂ ସମୃଦ୍ଧିକାଶଦାନେନାନୁକମ୍ପାଂ କରିଷ୍ୟତ୍ୟଲମତି ପଲ୍ଲବିତେନ । ଇତି ।

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଆନନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରସ୍ୟ
କାବ୍ୟତୀର୍ଥ-ନ୍ୟାୟ-ସାଂଖ୍ୟ-ଶାସ୍ତ୍ରିଣଃ

ପ୍ରାକ୍‌କଥନ

କବିସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ବିରଚିତ 'ଯମକରାଜ ଚଉତିଶା'ର ଟୀକା ସଂକଳନ କଲାପରେ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଯମକ କାବ୍ୟର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ବିଷୟରେ ମୁଁ ଚିନ୍ତା କଲି । କାଳିଦାସଙ୍କ "ନଳୋଦୟ" ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟ ଯମକସୂତ୍ରରେ ରଚିତ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା ନ ଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କଲେଜର ଛାତ୍ର ଥିଲାବେଳେ ମୋର ପୂଜ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବାନାମ୍ବର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ, ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣଙ୍କୁ ମୋର 'ସଟୀକ ଯମକରାଜ ଚଉତିଶା' ଉପହାର ଦେଲାବେଳେ ସେ ମହାଶୟଙ୍କ ଠାରୁ "ଘଟକର୍ପର ଯମକ କାବ୍ୟ" ବିଷୟ ଅବଗତ ହେଲି । ତାହାର ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା,, ଉତ୍କଳପଦ୍ୟାନୁବାଦ ହିନ୍ଦୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅନୁବାଦ 'ଅଞ୍ଜଳି' ନାମରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ।

ଘଟକର୍ପର କାଳିଦାସଙ୍କ ସମସାମୟିକ ତଥା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ନବରତ୍ନ ମଣ୍ଡଳୀର ଅନ୍ୟତମ କବି ।

"ଧନ୍ୱନ୍ତରିକ୍ଷପଣକାମରସିଂହଶଙ୍କୁବେତାଳଭଟ୍ଟଘଟକର୍ପରକାଳିଦାସାଃ
ଖ୍ୟାତୋ ବରାହମିହିରୋ ନୃପତେଃ ସଭାୟାଂ ରତ୍ନାନି ବୈ ବରରୁଚିର୍ନବ ବିକ୍ରମସ୍ୟ

କାଳିଦାସଙ୍କ ମେଘଦୂତରେ ବିରହୀ ଯକ୍ଷ ଯେପରି ମେଘକୁ ଦୂତରୂପେ ନିଜର ପ୍ରିୟା ନିକଟକୁ ପଠାଇଥିଲେ, ଠିକ୍ ସେହିପରି କୌଣସି ଏକ ବିରହିଣୀ ନିଜର ବିଦେଶଗତ ପତି ନିକଟକୁ ମେଘକୁ ଦୂତ ରୂପରେ ପଠାଇବାରେ ହିଁ ଏହି କାବ୍ୟର ବିଶେଷତ୍ୱ ।

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଆନନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, କାବ୍ୟତୀର୍ଥ, ନ୍ୟାୟ-ସାଂଖ୍ୟ-ଶାସ୍ତ୍ରୀ ମୋର ଏ ଉଦ୍ୟମକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଭିମତ ପ୍ରଦାନ କରିଥିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛି । ବାମନ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତି ହସ୍ତ ଉତ୍ତୋଳନ କଲି ନ୍ୟାୟରେ ମାଦୃଶ ଅଳ୍ପମତି ପକ୍ଷରେ ଏହା ଏକ ବିଡମ୍ବନା ମାତ୍ର । କାଳିଦାସଙ୍କ ଭାଷାରେ-"ପ୍ରାଂଶୁଲଭ୍ୟେ ଫଳେ ଲୋଭାଦୁଦ୍ବାହୁରିବ ବାମନଃ"

ଉଦୀୟମାନ ଶିଳ୍ପୀ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀ ରୁଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ପ୍ରଚ୍ଛଦପଟ ଚିତ୍ରଟି ଅଙ୍କନ କରିଥିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଆନ୍ତରିକ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଉଛି ।

ଆଶା, ସହୃଦୟ ସୁଧୀବର୍ଗ ଏହାକୁ 'ମକ୍ଷିକା ବ୍ରଣମିଚ୍ଛନ୍ତି' ନ୍ୟାୟରେ ନ ଦେଖି "ସୂର୍ପବତ୍ ଦୋଷମୁତ୍ସୃଜ୍ୟ ଗୁଣଂ ଗୃହ୍ଣନ୍ତି ସାଧବଃ" ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ମନେ କରିବି । ଇତି ।

ବିନୟାବନତ

ତରଣୀ କବି

ଓଁ ଜୟଗୁରୁ

ଅଞ୍ଜଳି

ନଚିତଂ ଖମୁପେତ୍ୟ ନୀରଦୈଃ ପ୍ରିୟହୀନାହୃଦୟାବନୀରଦୈଃ ।
ସଲିଳୈର୍ବିହତଂ ରଜଃକ୍ଷିତୌ ରବିଚନ୍ଦ୍ରାବପି ନୋପଲକ୍ଷିତୌ । ୧ ।

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା :—ପ୍ରିୟହୀନାହୃଦୟାବନୀ-ପ୍ରୋଷିତପତ୍ନିକାୟାଃ ହୃଦୟସ୍ଥଳୀ (ତସ୍ୟାଃ) ରଦୈଃ-ଦନ୍ତୈଃ ଇବ, ନୀରଦୈଃ-ମେଘୈଃ, ଉପେତ୍ୟ-ପ୍ରାପ୍ୟ, ଖଂ-ଆକାଶଂ, ନଚିତଂ-ବ୍ୟାପ୍ତଂ, ସଲିଳୈଃ-ଜଳୈଃ, କ୍ଷିତୌ-ଭୂମୀ, ରଜଃ-ଧୂଳିକଣଃ, ବିହତଂ-ନଷ୍ଟଂ, ରବିଚନ୍ଦ୍ରୌ-ଦିବାକର ନିଶାକରୌ ଅପି ନ ଉପଲକ୍ଷିତୌ-ନ ଦୃଷ୍ଟୌ । ୧ ।

ବିରହିଣୀ ହୃଦ ବିଦାରଣକାରୀ, ଜଳଦ ସମୂହ ଗଗନ-ପ୍ରସାରୀ ।
ଜଳ ଧୂଳିକଣା କରନ୍ତି ବିନାଶ, ଦିନକର ଶଶୀ ହୋଇଲେ ଅଦୃଶ୍ୟ ॥

बिरहिन के अन्तरको चीरने वाले मेघ आकाश में चारों और व्याप्त हैं। पानी से धरती की धूल नष्ट हो चुकी और सूर्य तथा चन्द्रमा दिखाई नहीं देते। १।

The clouds that tear the heart of a departed beloved, have spread all over the sky; dusts have been removed from the earth by water and the sun and moon are now invisible. 1.

ହଂସା ନଦନ୍ମେଘଭୟାଦ୍ଦ୍ରବନ୍ତି ନିଶାମୁଖାନ୍ୟଦ୍ୟ ନ ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ତି ।
ନବାମ୍ବୁମତ୍ତାଃ ଶିଖିନୋ ନଦନ୍ତି ମେଘାଗମେ କୁନ୍ଦସମାନଦନ୍ତି । ୨ ।

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା :—ହଂସାଃ-ସାରସାଃ, ନଦନ୍ ମେଘଭୟାତ୍-ଗର୍ଜନ୍ନୀରଦ-ଭୀତ୍ୟା, ଦ୍ରବନ୍ତି-ପଲାୟନ୍ତେ; ଅଦ୍ୟ କୁନ୍ଦସମାନଦନ୍ତି ନିଶାମୁଖାନି-କୁନ୍ଦ କୁସୁମଶୁକ୍ଳରଦାନି ନିଶାମୁଖାନି, ଚନ୍ଦ୍ରବନ୍ତି-ଚନ୍ଦ୍ରଯୁକ୍ତାନି ନ; ମେଘାଗମେ-ଘନୋଦୟେ, ନବାମ୍ବୁମତ୍ତାଃ-ନୂତନଜଳବମୁଗ୍ଧାଃ, ମୟୂରାଃ-କେକିନଃ ନଦନ୍ତି-କୂଜନ୍ତି । ୨ ।

ମେଘ ଶବଦେ ହଂସ ଛେଜଇ ସ୍ଥାନ, କୁନ୍ଦରଦନା ନିଶା ଚନ୍ଦ୍ରମା ହୀନ ।
ନବଜଳଦମାଳା ଗଗନେ ଦେଖି, ଉନ୍ମତ୍ତ ପ୍ରାଣେ ଧ୍ୱନି ଛୋଳଇ କେକୀ ॥

मेघ के शब्द सुनकर हँस इधर उधर भाग जाते हैं। कुन्द फूलकी तरह सफेद दन्तवाली रातें आज चाँदरहित हैं; नवजल-मतवाला मोर मेघ के आगमनसे केका ध्वनि करते हैं । २ ।

Being afraid of the roaring of the clouds, the swans flee away. At present the evenings having Kunda-flower-like-teeth are deprived of moon and beholding the new clouds over the sky, pecocks cry emotionally. 2.

ମେଘାବୃତଂ ନିଶି ନ ଭାତି ନଭୋ ବିତାରଂ
ନିଦ୍ରାଭ୍ୟୁପୈତି ଚ ହରିଂ ସୁଖସେବିତାରମ୍
ସେନ୍ଦ୍ରାୟୁଧଶ୍ଚ ଜଳଦୋଽଦ୍ୟ ରସନ୍ନିଭାନାଂ
ସଂରମ୍ଭମାବହତି ଭୂଧରସନ୍ନିଭାନାମ୍ । ୩ ।

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା—ନିଶି-ରଜନ୍ୟାଂ, ମେଘାବୃତଂ-ଜଳଦାଚ୍ଛନ୍ନଂ, ବିତାରଂ-ତାରକାଶୂନ୍ୟଂ; ନଭଃ-ଗଗନଂ, ନ ଭାତି-ନ ଶୋଭତେ, ସୁଖ ସେବିତାରଂ-ସୁଖାନୁଭବକାରଣଂ, ହରିଂ ଚ ନିଦ୍ରା ଅଭ୍ୟୁପୈତି-ଆବଶତି;

ଅଦ୍ୟ ସୈନ୍ଦ୍ରାୟୁଧଃ-ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁଯୁକ୍ତଃ, ଜଳଦଃ-ମେଘଃ, ରସନ-ଗର୍ଜନ, ଭୂଧରସନ୍ନିଭନାଂ-ପର୍ବତତୁଲ୍ୟାନାଂ, ଇଭାନାଂ-ହସ୍ତିନାଂ, ସଂରମ୍ଭଂ-କ୍ରୋଧଂ, ଆବହତି-ଜନୟତି । ୩ ।

ଜଳଦ ଆବୃତ ତାରକାବିହୀନ ରଜନୀ ନ ପାଏ ଶୋଭା,
ସୁଖଅନୁଭବୀ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କୁ ନିଦ୍ରା ଘାରଇ ସତେ କି ଅବା ।
ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ସାଥେ ମେଘମାଳା ଏବେ କରି ଘୋର ଗରଜନ,
ଶଇଳ ସମାନ କରିବର ହୃଦେ କରେ କ୍ରୋଧ ସରଜନ । ୩ ।

आसमान मेघाच्छन्न होने के कारण तारका रहित रात सुन्दर दिखाई नहीं देती । सुख अनुभव करनेवाले हरीको नींद बिवश करती है । इन्द्रधनुष के साथ मेघ गरजके पहाड़ की तरह हाथीयों को क्रोधित बनादेते हैं । ३ ।

Nights covered with rain and deprived of stars donot look beautiful. Sleep controls Hari feeling pleasure. The roarings of rainbow-studded clouds creat anger in hearts of mountain-like elephants. 3.

ସତଡ଼ିତ୍କଳଦାର୍ପିତଂ ନଗେଷୁ ସ୍ୱନଦମ୍ଭୋଧରଭୀତପନ୍ନଗେଷୁ ।
ପରିଧୀରରବଂ ଜଳଂ ଦରୀଷୁ ପ୍ରପତତ୍ୟଦ୍ଭୁତରୂପସୁନ୍ଦରୀଷୁ । ୪ ।

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା – ସ୍ୱନଦମ୍ଭୋଧରଭୀତପନ୍ନଗେଷୁ—ସ୍ୱନତଃ-ଗର୍ଜତଃ, ଅମ୍ଭୋଧରାତ୍-ଜଳଦାତ୍, ଭୀତାଃ-ତ୍ରସ୍ତାଃ, ପନ୍ନଗାଃ-ସର୍ପାଃ (ଯେଷୁ ତେଷୁ), ନଗେଷୁ-ପର୍ବତେଷୁ, ଅଦ୍ଭୁତରୂପସୁନ୍ଦରୀଷୁ-ବିଚିତ୍ରରୂପମନୋରମାସୁ, ଦରୀଷୁ-କନ୍ଦରେଷୁ, ପରି-ପର୍ବତଃ, ଧୀରରବଂ-ଗମ୍ଭୀର ଶବ୍ଦଂ (ଯଥାତଥା) ସତଡ଼ିତ୍-ଚପଳାଯୁକ୍ତଂ, ଜଳଦାର୍ପିତଂ-ନୀରଦଦତ୍ତଂ, ଜଳଂ-ଅମ୍ବୁ, ପ୍ରପତତି-ସ୍ରବତି । ୪ ।

ଶଙ୍କାପ୍ଲୁମାନ ମେଘୁଁ ଲଭିଣ ଭୟ,
ଶଇଳେ ଅନୁକୂଳ ହେଲେ ଅଥୟ
ଚପଳା ସହ ନବ-ନୀରଦ-ନୀର
ଆରମ୍ଭି ଏବେ ଧ୍ୱନି ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ॥
ମନୋରମ ଭୂଧର ଗୁହା ସକଳେ,
ପଡ଼ଇ ଚଇଦଗେ ଅତି ଚଞ୍ଚଳେ ॥

जिन पहाड़ों के ऊपर साँप मेघ के गरजन से भीत हैं, वहाँ बिजली के साथ मेघ के पानी सुन्दर गिरिकन्दर के अन्दर गुरुगम्भीर नाद से गिरते हैं । ४ ।

The water shed by the clouds added with lightnings, falls on mountains full of snakes that are alarmed by the roarings and so also on excellent caves with gorgeous sound. 4.

କ୍ଷିପ୍ରଂ ପ୍ରସାଦୟତି ସମ୍ପ୍ରତି କୋଽପି ତାନି
କାନ୍ତାମୁଖାନି ରତିବିଗ୍ରହକୋପିତାନି ।
ଉତ୍କଣ୍ଠୟନ୍ତି ପଥିକାନ୍ ଜଳଦାଃ ସ୍ୱନନ୍ତଃ
ଶୋକଃ ସମୁଦ୍ଭବତି ତଦ୍ୱନିତାସ୍ୱନନ୍ତଃ । ୫ ।

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା :—କୋଽପି-କଶ୍ଚିଜ୍ଜନଃ, ରତିବିଗ୍ରହକୋପିତାନି-ରତି କଳହକ୍ରୁଦ୍ଧାନି ତାନି କାନ୍ତାମୁଖାନି-ପ୍ରିୟାବଦନାନି, ସମ୍ପ୍ରତି-ଅଧୁନା, କ୍ଷିପ୍ରଂ-ସତ୍ୱରଂ, ପ୍ରସାଦୟତି-ପ୍ରସନ୍ନାନି କରୋତି । ଜଳଦାଃ-ମେଘାଃ, ସ୍ୱନନ୍ତଃ-ଗର୍ଜନ୍ତଃ, ପଥିକାନ୍-ପ୍ରବାସିନଃ, ଉତ୍କଣ୍ଠୟନ୍ତି-ଉଦ୍‌ବେଜୟନ୍ତି, ତଦ୍ୱନିତାସୁ-ପ୍ରବାସିପ୍ରିୟାସୁ, ଅନନ୍ତଃ-ଅଶେଷଃ, ଶୋକଃ-ବିରହସନ୍ତାପଃ, ସମୁଦ୍ଭବତି-ଭୂୟଃ ଉତ୍ପଦ୍ୟତେ । ୫ ।

ଏକାଳେ ସୁରତ-କଳହ-କୁପିତା କାନ୍ତା କମଳ ମୁଖେ,
ଶାନ୍ତ କରଏ କାନ୍ତ କେ ଅବା ଭକ୍ତି ରଖି ତା'ରେ ବୁକେ ।
ଉଦ୍‌ବେଗ ଆଣେ ଗର୍ଜନଶୀଳ ବାରିଦ ବିରହୀ ଉରେ,
ପରବାସି-ବାମା ଚିନ୍ତା ଅସୀମ ଲଭିଗୋ ସତତ ଝୁରେ । ୫ ।

इस समय कोअी प्रेमिक रतिकलह में कोपिनी अपनी प्रिया के बदनको प्रसन्न करता है। 'गरजनेवाले मेघ बिरही लोगों को बेचैने करते हैं और उनकी कामिनियों में बेहद दुःख पैदा करते हैं। ५।

Now some (lover) pleases his beloved one enraged by love-warfare. The roaring-clouds creat emotion in the hearts of departed travellers and so also limitless pang of their departed damsels enhance gradually. 5.

ଛୁଦ୍ୟତେ ଦିନକରସ୍ୟ ଭାବନେ ଖାତ୍ପତେଲ ପତତି ଶୋକଭାବନେ ।
ମନ୍ମଥେ ଚ ହୃଦି ହନ୍ତୁମୁଦ୍ୟତେ ପ୍ରୋଷିତପ୍ରମଦୟେଦମୁଦ୍ୟତେ । ୬ ।

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା—ଦିନକରସ୍ୟ-ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ, ଭାବନେ—ଦୀପ୍ତି ସମୂହେ (ମେଘୈଃ) ଛୁଦତେ-ଆବୃତେ (ସତି), ଖାତ୍-ଆକାଶାତ୍, ଶୋକଭାବନେ-ଦୁଃଖଜନନେ, ଜଲେ ପତତି (ସତି), ମନ୍ମଥେ-କାମେ, ହୃଦି-ଅନ୍ତରେ ହନ୍ତୁଂ-ନାଶୟିତୁଂ, ଉଦ୍ୟତେ-ଆରଭମାଣେ (ସତି) ପ୍ରୋଷିତପ୍ରମଦୟା-ବିରହିନାୟିକୟା ଇଦଂ (ବାକ୍ୟଂ) ଉଦ୍ୟତେ-କଥ୍ୟତେ । ୬ ।

ଜଳଧର ଜଳେ ଦିନକର-କର ଆବୃତ ହେଲା ଏବେ,
ମୁଞ୍ଚେ ବିଷାଦ-ସଞ୍ଚାର ଜଳ ଗଗନୁଁ ବାରିଦ ଯେବେ,
ଅନ୍ତର ନାଶ ଆଶେ,
ଚଣ୍ଡ ମଦନ ଉଦ୍ୟତ କାଳେ; ପରବାସି-ବାମା ଭାଷେ । ୬ ।

जब मेघने सूरज के किरणों को ढका लिया है, आसमानसे शोक पैदा करने वाले पानी गिरने लगे हैं और जब दिल को चोट देनेके लिये कन्दर्प तैयार हो गया, तो बिरहिन बामाने यह कहना शुरु किया । ६ ।

As soon as the rays of the sun were covered by clouds, the woo-creating water-drops fell from the sky and the cupid took position to slay her heart, the departed beloved told such. 6.

ସର୍ବକାଳମଣ୍ଡଳଧ୍ୱଂସ୍ୟ ତୋୟଦାଃ ଆଗତାଃ ସ୍ଥ ଦୟିତୋ ଗତୋ ଯଦା ।
ନିର୍ଘୃଣେନ ପରଦେଶସେବିନା ମାରୟିଷ୍ୟଥ ନ ତେନ ମାଂ ବିନା । ୭ ।

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା—ହେ ତୋୟଦାଃ-ମେଘାଃ ! ସର୍ବକାଳମଣ୍ଡଳଧ୍ୱଂସ୍ୟ-ସର୍ବାନ୍ ଋତୂନ୍ ଅତିକ୍ରମ୍ୟ, ଯଦା (ମେ) ଦୟିତଃ-ପ୍ରିୟଃ, ଗତଃ-ସ୍ୱଦେଶଂ ପ୍ରସ୍ଥିତଃ (ତଦା) ଆଗତାଃ ସ୍ଥ । ନିର୍ଘୃଣେନ-ନିଷ୍ଠୁରେଣ, ପରଦେଶସେବିନା-ପ୍ରବାସିନା ବିନା ମାଂ (ଯୂୟଂ କିଂ) ନ ମାରୟିଷ୍ୟଥ-ନ ନାଶୟିଷ୍ୟଥ ? । ୭ ।

ସବୁକାଳ ଏଡ଼ି ଆସିଲ ଜଳଦ
ପ୍ରିୟ ଯେବେ ପରବାସୀ ।
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ମୋର କାନ୍ତ ବିହୁନେ
ନ ଦେବ କି ମୋତେ ନାଶି । ୭ ।

मेघो ! तुम सब समय गुजार के इस दुर्दिन में आ गये जब मेरे प्रियतम मेरे पास नहीं है । उस निर्दय परदेशी के बिना तुम मुझे तो मार नहीं डालोगे ?" । ७ ।

O clouds, passing away all the seasons, you have come when my lover is away. Would you not assassinate me in absence of the cruel hearted one who has left for another place. ? 7

ବ୍ରୂତ ତଂ ପଥିକପାଂଶୁଳଂ ଘନାଃ ! ଯୂୟମେବ ପଥି ଶୀଘ୍ରଲଙ୍ଘନାଃ ।
ଅନ୍ୟଦେଶରତିରଦ୍ୟ ମୁଚ୍ୟତାଂ ସାଽଥବା ତବ ବଧୂ କିମୁଚ୍ୟତାମ୍ ॥

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା :— ଘନାଃ-ମେଘାଃ ! ତଂ ପଥିକପାଂଶୁଳଂ-ପ୍ରବାସିପାପିଷ୍ଠଂ, ବ୍ରୂତ-କଥୟତ (ଯତଃ) ଯୂୟମେବ, ପଥି-ମାର୍ଗେ, ଶୀଘ୍ରଲଂଘନାଃ-ସତ୍ୱରଗମନସମର୍ଥାଃ, ଅନ୍ୟଦେଶରତିଃ-ପ୍ରବାସପ୍ରୀତିଃ, ଅଦ୍ୟ ମୁଚ୍ୟତାଂ-ତ୍ୟଜ୍ୟତାଂ, ଅଥବା ସା ତବ ବଧୂଃ-ସ୍ତ୍ରୀ କିଂ ଉଚ୍ୟତାମ୍-କଥ୍ୟତାମ୍ । ୮ ।

ମାର୍ଗଗମନେ ଚଞ୍ଚଳ ବାରିବାହ !
ନଷ୍ଟ ସେହୁ ପରବାସୀ ଜନେ କହ ।
"ମୁଞ୍ଚ ସହସା ଅନୁରାଗ ପରବାସେ,
ନୋହିଲେ ବାର୍ତ୍ତା କି ଦେବ କାନ୍ତା ପାଶେ ?" । ୮ ।

रास्ते में बहुत तेज जानेवाले मेघो ! उस पथिक-पापिष्ठ को यह कहना कि, "इस समय एक तो परदेश का प्यार छोड़ दो नहीं तो अपनी प्रियतमा से क्या सन्देश कहना" । ८ ।

O clouds that are expert in crossing long distance soon ! please ask the wretched traveller, "Either you love the foreign land or what to be told to your betterhalf." 8,

ହଂସପଂକ୍ତିରପି ନାଥ ! ସମ୍ପ୍ରତି ପ୍ରସ୍ଥିତା ବିୟତି ମାନସଂପ୍ରତି ।
ଚାତକୋଽପି ତୃଷିତୋଽମ୍ବୁଯାଚତେ ଦୁଃଖିତା ପଥିକ ! ସା ପ୍ରିୟାଚତେ ॥

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା :—ନାଥ ! ସ୍ୱାମିନ୍ ! ହଂସପଂକ୍ତିଃ-ମରାଳମାଳା, ଅପି ସମ୍ପ୍ରତି-ଇଦାନୀଂ, ବିୟତି-ଗଗନପଥେ. ମାନସଂ-ମାନସସରୋବରଂ ପ୍ରତି, ପ୍ରସ୍ଥିତାଃ-ଗତାଃ, ଚାତକଃ ଅପି ତୃଷିତଃ-ପିପାସିତଃ ସନ୍, ଅମ୍ବୁ-ଜଳଂ, ଯାଚତେ-ପ୍ରାର୍ଥୟତି, ହେ ପଥିକ ! ସା ତେ ପ୍ରିୟା ଦୁଃଖିତା ଭବତି ! ୯ ।

ଗଗନ ପଥେ ନାଥ ! ସାରସକୁଳ
ବାହୁଡ଼ନ୍ତି ଏବେ ମାନସ-ସର ।
ଚାତକ ଜଳ ଆଶେ ଜଳଦେ ଧାୟେ,
ଦୁଃଖିତା ପ୍ରିୟା ତବ ପଥକୁ ଚାହେଁ । ୯ ।

नाथ ! हँस अब आसमान में मानस-सरोवरके लिये उड़ जाते हैं। पपीहा मेघ से पानी माँगती है और आपकी प्रिया अब दुःखिता बैठी है । ९ ।

O Dear ! the rows of swans are fleeing over the sky to the Manasa lake at present. The cataka even asks for water to the rain and O traveller ! your beloved is now unhappy. 9.

ନୀଳଶଷ୍ପମତିଭାତି କୋମଳଂ ବାରିବର୍ଦ୍ଧତି ଚ ଚାତକୋଽମଳମ୍ ।
ଅମ୍ବୁଦୈଃ ଶିଖିଗଣୋ ବିନାଦ୍ୟତେ କାରତି ପ୍ରିୟ ! ମୟାବିନାଦ୍ୟତେ ॥

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା :—କୋମଳଂ-ମୃଦୁ, ନୀଳଶଷ୍ପଂ-ହରିତତୃଣଂ, ଅତିଭାତି-ଅତିଶୟେନ ଶୋଭତେ, ଚାତକଃ ଚ ଅମଳ-ନିର୍ମଳଂ, ବାରି-ଜଳଂ, ବର୍ଦ୍ଧତି-ଲଭତେ, ଅମ୍ବୁଦୈଃ-ମେଘୈଃ, ଶିଖିଗଣଃ-କେକୀକୁଳଂ, ବିନାଦ୍ୟତେ-ବିଶେଷେଣ ଶବ୍ଦାୟ୍ୟତେ; ପ୍ରିୟ ! ମୟାବିନା ଅଦ୍ୟ ତେ କା ରତିଃ-ପ୍ରୀତିଃ । ୧୦ ।

କୋମଳ ନୀଳ ତୃଣ ଦିଶେ ସୁନ୍ଦର,
ଚାତକ ଲଭେ ଏବେ ନିର୍ମଳ ଜଳ ।
ଧ୍ୱନିତ ମୟୂର ମେଘ ଦର୍ଶନେ,
ପ୍ରିୟ ! କି ପ୍ରୀତି ଆଉ ତବ ମୋ ବିନେ ? । ୧୦ ।

हरा रङ्ग का कोमल तृण सुन्दर दिखाई दे रहा है। पपीहा निर्मल पानी पा रहा है। मेघ मोरों को शोर मचानेके लिये प्रेरणा दे रहे हैं और ओ प्रियतम ! इस समय मेरे सिवाय तुम्हारा कैसी रति हो सकती ? । १० ।

Soft green grass looks very nice and the Cataka obtains transparent water. The clouds make the peacocks shout loudly. O Dear ! at present what enjoyment can you have but me ! 10.

ମେଘଶବ୍ଦମୁଦିତାଃ କଳାପିନଃ ପ୍ରୋଷିତାହୃଦୟଶୋକଲାପିନଃ ।
ତୋୟଦାଗମକୃଶା ଚ ସାଽଦ୍ୟତେ ଦୁର୍ଦ୍ଧରେଣ ମଦନେନ ସାଦ୍ୟତେ ॥

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା :—ମେଘଶବ୍ଦମୁଦିତାଃ-ମେଘଶବ୍ଦେନ ଆନନ୍ଦିତାଃ, କଳାପିନଃ-ମୟୂରାଃ, ପ୍ରୋଷିତାହୃଦୟଶୋକଲାପିନଃ-ପ୍ରୋଷିତପତିକାନାଂ ହୃଦୟେ ଶୋକସ୍ୟ ପ୍ରକାଶକାଃ (ଭବନ୍ତି) । ତୋୟଦାଗମକୃଶା-ମେଘସ୍ୟ ଆଗମନେନ କ୍ଷୀଣାଙ୍ଗୀ ତେ ସା-ତବ ପ୍ରିୟା, ଅଦ୍ୟ ଦୁର୍ଦ୍ଧରେଣ-ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷେଣ ମଦନେନ-ମନ୍ମଥେନ, ସାଦ୍ୟତେ-ପୀଡ୍ୟତେ । ୧୧ ।

ମେଘ ଗରଜନେ ହରଷିତ କେକୀକୁଳ,
ପତି-ବିରହିଣୀ ପ୍ରାଣ କରେ ଶୋକାକୁଳ ।

ଜଳଦ ଆଗମେ କ୍ଷୀଣ-ତନୁ ତବ ପ୍ରିୟା,
ଚଣ୍ଡ ମନମଥ ଚମକାଏ ତାର ହିଆ । ୧୧ ।

मेघ के गरजन से आनन्दित मोर बिरहिन के दिल में संताप ला देते हैं। जलद के आगमन से आपको कृशांगी प्रिया अब चण्ड मदन से व्यथिता हो रही है। ११ ।

The peacocks that are cheerful by the rumbling of clouds creat sadness in hearts of departed damsels. Your better half being thin on account of the coming of the rain is tormented by the unbearable cupid. 11.

କିଂ କୃପାପି ତବ ନାସ୍ତି କାନ୍ତାୟା ପାଣ୍ଡୁଗଣ୍ଡପତିତାଳକାନ୍ତାୟାଃ ।
ଶୋକସାଗରଜଳେଽଦ୍ୟ ପାତିତାଂ ତ୍ୱଦ୍‌ଗୁଣସ୍ମରଣମେବ ପାତି ତାମ୍ ॥

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା :— ପାଣ୍ଡୁଗଣ୍ଡପତିତାଳକାନ୍ତାୟା-ଧୂସରଗଣ୍ଡସ୍ଥଳେ ପତିତାଃ ଚୂର୍ଣ୍ଣକୁନ୍ତଳାନାଂ ଶେଷାଃ ଯସ୍ୟାଃ (ତସ୍ୟା) କାନ୍ତାୟା-ଦୟିତାୟା, ତବ କିଂ କୃପା-କରୁଣା ଅପି ନାସ୍ତି ? ଅଦ୍ୟ (ତ୍ୱୟା) ଶୋକସାଗରଜଳେ-ବିଷାଦବାରିଧିବାରିଣି, ପାତିତାଂ-ନିମଜ୍ଜିତାଂ, ତାଂ ତ୍ୱଦ୍‌ଗୁଣସ୍ମରଣମେବ-ତବଗୁଣାନୁଧ୍ୟାନମେବ, ପାତି-ରକ୍ଷତି । ୧୨ ।

ଧୂସର ଗଣ୍ଡେ ପ୍ରିୟାର ମଣ୍ଡେ ଅଳକା-ରୁକ୍ଷ-ଶେଷ,
ତେବେହେଁ କାନ୍ତ ନୋହୁଛ ଭ୍ରାନ୍ତ ନାହିଁକି ଦୟା ଲେଶ ;
ଶୋକଅର୍ଣ୍ଣବ-ବାରି—
ମଜ୍ଜିତା ମୋତେ ରକ୍ଷା କରଛି ତୁମ୍ଭର ଗୁଣାବଳୀ । ୧୨ ।

बिरह के मारे पाण्डुरंग के गण्ड मण्डल पर जिसकी चूर्ण कुन्तल के प्रान्तभाग गिरते हैं ऐसी प्रिया से क्या आपको

करुणा नहीं है ? शोकसागर में डुबती हुई उस आपकी प्रिया को आपके गुण की याद ही रक्षा करती है। १२।

Have you no magnanimity for your beloved one whose pale cheeks are covered by the tips of her ringlet of hair ? It is only the memory of your virtue that has rescued her life to-day who is drowned in the ocean of sorrows. 12.

କୁସୁମିତକୁଟଜେଷୁ କାନନେଷୁ ପ୍ରିୟରହିତେଷୁ ସମୁତ୍ସୁକାନନେଷୁ ।
ଦ୍ରବତି ଚ କଲୁଷେ ଜଲେ ନଦୀନାଂ କମିତି ଚ ମାଂ ସମବେକ୍ଷସେ
ନ ଦୀନାମ୍ ? । ୧୩ ।

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା :— କାନନେଷୁ-ବନେଷୁ, କୁସୁମିତକୁଟଜେଷୁ-ପୁଷ୍ପିତ ବନମଲ୍ଲିକେଷୁ, ପ୍ରିୟରହିତେଷୁ-ଦୟିତବର୍ଜ୍ଜିତେଷୁ, ସମୁତ୍ସୁକାନନେଷୁ-ଉତ୍କଣ୍ଠିତବଦନେଷୁ (ସତ୍ସୁ), ନଦୀନାଂ-ତଟିନୀନାଂ, ଦ୍ରବତି-ବହତି, ଜଲେ-ନୀରେ, କଲୁଷେ-ଆବିଲେ (ସତି) ଚ କମିତି-କଥଂ, ଦୀନାଂ-ଦୁଃଖିତାଂ ମାଂ ନ ଚ ସମବେକ୍ଷସେ-ଦର୍ଶନଂ ଦତ୍ତ୍ୱା ନ ସନ୍ତୋଷସେ ? । ୧୩ ।

କୁସୁମିତ କୁଟଜେ ପୂରିତ ବନ,
ଉଦ୍‌ବେଗ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜାୟାପତି ବଦନ ।
ଆବିଳ ହେଲା ଆସି ତଟିନୀ ନୀର,
ନ ଦିଅ ଦରଶନ କିମ୍ପା ଏଥର ? । ୧୩ ।

अब कुटज फूल से वन भरपुर है। बिरहिन के मुख उत्कण्ठा से पूर्ण है। नदीयों में मैला पानी बहता है। ऐसे समय आपकी निगाह मेरी ओर कैसे नहीं आती ?। १३ ।

The forests are adorned with bloosmed Kutaja flowers; the faces of departed damsels are full of anxieties and the rivers are now flowing with muddy water. O dear one ! how do you not pay your heed towards me ? 13,

ମାର୍ଗେଷୁ ମେଘସଲିଳେନ ବିନାଶିତେଷୁ
କାମୋ ଧନୁଃ ସୃଶତି ତେନ ବିନା ଶିତେଷୁ ।
ଗମ୍ଭୀରମେଘରସିତବ୍ୟଥିତା କଦାହଂ
ଜହ୍ୟାଂ ସଖିପ୍ରିୟ ବିୟୋଗଜଶୋକଦାହମ୍ । ୧୪ ।

ଘାନ୍ଦ୍ୱୟ ଟୀକା :— ମେଘସଲିଳେନ-ଜଳଦଜଳେନ, ମାର୍ଗେଷୁ-ପଥିଷୁ ବିନାଶିତେଷୁ-ଗମନାଗମନ ବର୍ଜିତେଷୁ, କାମଃ-ମାରଃ, ତେନବିନା, ଶିତେଷୁ-ଶୀତାଃ ତୀକ୍ଷ୍ଣାଃ ଇଷବଃ ବାଣାଃ (ଯସ୍ମିନ୍ ତତ୍), ଧନୁଃ-ପୁଷ୍ପଧନୁଃ, ସ୍ପୃଶତି-ଧାରୟତି । ଗମ୍ଭୀରଃ-ମନ୍ଦ୍ରଃ, ମେଘଃ-ଜଳଦାଃ (ତସ୍ୟ), ରସିତେନ-ଧ୍ୱନିନା, ବ୍ୟଥିତା (ଅହଂ) କଦା ସଖିପ୍ରିୟଃ-ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁଃ (ସଖାଚାସୌ ପ୍ରିୟଶ୍ଚେତି) (ତସ୍ୟ) ବିୟୋଗଜଂ-ବିରହଜନିତଂ, ଶୋକଦାହଂ-ବିରହପୀଡ଼ାଂ, ଜହ୍ୟାଂ-ତ୍ୟଜେୟମ୍ ? । ୧୪ ।

ବାଟ ବାରି-ଧାର ଗୋ ସାର ଦେଇଛି ରାଜପଥ,
ନଶିତ ଶର ଯୋଖିଣ ମାର ଧରେ ଗୋ ଧନୁ ସତ ;
ଜଳଦ ମନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱରେ,
ପ୍ରିୟ ସଖାର ବିରହ ଦୁଃଖ କେସନେ ଭୁଲିପାରେ ; ୧୪ !

बारिश के पानी से रास्ते नष्ट हो चुके हैं। आप के बिना कन्दर्प तीक्ष्ण बाणयुत धनुष (मुझे मारने के लिये) पकडता है। जलद के गुरुगम्भीर शब्द के मारे मैं व्यथिता हूं और ऐसे समय अपने प्रियतम के विरहजनित दुःख कैसे भुलूँ।१४।

Now the roads are damaged by rains. The cupid aims at me with his bow fitted with sharp arrows because of your absence. How the burning of grief caused by the separation of my departed lover be forgotten by me, the tortured one by the roaring clouds. 14.

ସୁସୁଗନ୍ଧତୟା ବନେଽଜିତାନାଂ ସ୍ତନଦମ୍ବୁଧରବାତବୀଜିତାନାମ୍ ।
ମଦନସ୍ୟ କୃତେ ନିକେତକାନାଂ ପ୍ରତିଭାନ୍ତୀହ ବନାନି କେତକାନାମ୍ ॥

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା :—ଇହ (ବର୍ଷାସୁ) ସୁସୁଗନ୍ଧିତୟା-ଅତ୍ୟନ୍ତସୁରଭିତୟା, ବନେ-କାନନେ, ଅଜିତାନାଂ-ଅପରାଜିତାନାଂ, ସ୍ତନଦମ୍ବୋଧରବାତବୀଜିତାନାଂ ଗର୍ଜଦ୍‌ବାରଦବାୟୁବିଘଟ୍ଟିତାନାଂ (ତଥା) ମଦନସ୍ୟକୃତେ-ମଦନାର୍ଥଂ, ନିକେତ-କାନାଂ (ତଦ୍ରୂପାଣାଂ) ଗୃହାଣାଂ କେତକାନାଂ ବନାନି, ପ୍ରତିଭାନ୍ତି-ଶୋଭନ୍ତେ । ।୧୫।

ବନମଣ୍ଡଳେ ସୁଗନ୍ଧରେ ଅଜିତ,
ଗର୍ଜନଶୀଳ ମେଘ-ବାୟୁ-ସେବିତ ।
ମଦନ ନିମନ୍ତେ କି ସଦନ ସତେ,
କେତକ ବନ ଶୋଭା ବଢ଼ାଏ ଏଥେ ।୧୫।

खुशबूसे सारे जंगल में अजेय, गरजनेवाले मेघ की वायु से सेवित और मदन के लिये बनाये हुए घरको तरह केतक वन सारे जङ्गल की शोभा बढ़ाता है । १५ ।

The forests of Ketaka that are invincible in fragrance in the forest fanned by the wind that blows with roaring cloud and that appear as abode of the cupid, look beautiful. 15.

ତତ୍ ସାଧୁ ଯତ୍ତ୍ୱଂ ସୁତରାଂ ସସର୍ଜ ପ୍ରଜାପତିଃ କାମନିବାସ ସର୍ଜ ।
ତ୍ୱଂ ମଞ୍ଜରୀଭିଃ ପ୍ରବରସ୍ତୁ ବନାନାଂ ନେତ୍ରୋତ୍ସବଶ୍ଚାସି ସଯୌବନାନାମ୍ ॥

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା—ହେ କାମନିବାସ ସର୍ଜ !-କାମଦେବସ୍ୟ ଆବାସସ୍ଥଳୀ ଶାଳତରୋ, ପ୍ରଜାପତିଃ-ବ୍ରହ୍ମା, ଯତ୍ତ୍ୱାଂ, ସସର୍ଜ-ସୃଷ୍ଟବାନ୍, ତତ୍ ସୁତରାଂ, ସାଧୁ-ଯୁକ୍ତଂ । ବନାନାଂ ପ୍ରବରଃ କାନନାନାଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠଃ, ତ୍ୱଂ ମଞ୍ଜରୀଭିଃ-ମୁକୁଳୈଃ, ସଯୌବନାନାଂ-ଯୁବତୀନାଂ, ନେତ୍ରୋତ୍ସବଶ୍ଚ-ନୟନାଭିରାମଶ୍ଚ, ଅସି-ଭବସି । ୧୬ ।

 କାମଦେବ ବାସଗୃହ ଶାଳତରୁ ! ତୋତେ,
ପ୍ରଜାପତି ସରଜିଲେ ଧନ୍ୟ ଏ ଜଗତେ ।
ବନ ମଧ୍ୟେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଲତା ଆଲିଙ୍ଗନେ,
ହରଷ ଆଣୁ ତୁ ସିନା ଯୁବତୀ-ନୟନେ । ୧୬ ।

ओ मदनके अवास शालपेड ! ब्रह्माने तुझे सृजन करके बहुत ही अच्छा काम किया है क्यों कि जंगल में श्रेष्ठ हो कर तू लताओं के साथ युवती के नयन-प्रिय बन रहा है । १६ ।

O Sal tree, the abode of cupid ! Brahma, the creater has acted wisely by creating you as the best of trees as you bring delight in youth ful damsels' eyes because of your embracing to creepers. 16.

ନବକଦମ୍ବ ! ଶିରସାବନତାସ୍ମି ତେ,
ବସନ୍ତ ତେ ମଦନଃ କୁସୁମସ୍ମିତେ ।
କୁଟଜ ! କିଂ କୁସୁମୈରୁପହସ୍ୟତେ;
ପ୍ରଣିପତାମି ଚ ଦୁଷ୍ଟ ସହସ୍ୟତେ । ୧୭ ।

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା—ନବକଦମ୍ବ-ନବୀନନୀପ, (ଅହଂ) ତେ-ତୁଭ୍ୟଂ, ଶିରସାବନତା ଅସ୍ମି-ଶିରସା ପ୍ରଣମାମି (ଯତଃ) ତେ କୁସୁମସ୍ମିତେ-କୁସୁମରୂପେ

ହାସ୍ୟେ ମଦନଃ-କନ୍ଦର୍ପଃ ବସତି । ହେ କୁଟଜ ! ଅୟି ବନମଲ୍ଲିକେ ! (ତ୍ୱଂତ) କିଂ ମାଂ କୁସୁମୈଃ-ପୁଷ୍ପୈଃ, ଉପହସ୍ୟତେ । ଦୁଷ୍ପ୍ରସହସ୍ୟ-ସୋଢୁଂ ଅଶକ୍ୟସ୍ୟ ତେ-ତବକୃତେ ଚ, ପ୍ରଣିପତାମି-ନମସ୍କରୋମି । ୧୭ ।

ନବକଦମ୍ବ ହେ ! ତୁମର ପାଶେ ମୁଁ ଶିର କରେ ଅବନତ,
ତୁମର କୁସୁମ-ହାସରେ କରଇ ବାସ ଯେଣୁ ମନମଥ ।
କୁଟଜ ହେ ! କିଆଁ କୁସୁମ ଛଳରେ କର ମୋତେ ଉପହାସ ?
ଅତି ଦୁଃସହ ତୁମର ଚରଣେ ପ୍ରଣମୁଛି ଅହର୍ନିଶ । ୧୭ ।

ओ नवकदम्ब ! तुम्हारे सामने मैं अपना सर झुकालेती हूँ क्यों कि तुम्हारे फूल जैसे हंसी में ही कन्दर्प रहता है । कुटज ! तुम भी किसलिये मुझे उपहास करते हो ? तुम सा दुःसह के लिये मैं प्रणाम करती हूँ । १७ ।

O New Kadamba ! I bow down my head before you as your smile-like flowers are the abode of cupid. O Kutaja ! why do you laugh at me by your flowers. I also offer my compliments to you, the unbearable one. 17.

ତରୁବର ! ବନିତାସ୍ମି ତେ ସଦାଽହଂ
ହୃଦୟସ୍ଥଂ ମେ ପ୍ରକରୋଷି କିଂ ସଦାହମ୍ ।
ତବ କୁସୁମ ନଖକ୍ଷଣେଽପଦେଽହଂ
ବସୁଚକେସ୍ତୁଂ ସହସୈବ ନୀପ ! ଦେହମ୍ ॥

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା—ତରୁବର ନୀପ !-ବୃକ୍ଷଶ୍ରେଷ୍ଠ କଦମ୍ବ ! ଅହଂ ତେ ସଦା ବନିତା-ପ୍ରଣୀୟିତା ଅସ୍ମି । ମେ-ମମ, ହୃଦୟସ୍ଥଂ-ଚିତ୍ତଂ, କିଂ ସଦାହଂ-ଦାହ-ଯୁକ୍ତଂ କରୋଷି ! ତବ କୁସୁମନଖକ୍ଷଣେ-ପୁଷ୍ପଦର୍ଶନେ ଅହଂ ଅପଦେ-ଅସମୟେ ସହସା ଏବ. ଦେହଂ-ଶରୀରଂ, ବସୁକେସ୍ତୁମ୍-ତ୍ୟକେସ୍ତୁମ୍ । ୧୮ ।

ତରୁବର ନୀପ ! ସତତ ମୁଁ ପ୍ରଣମଇ,
ତଥାପି କମ୍ପା ପ୍ରାଣ ମୋର ଦେଉ ଦହି ?
ନ ଜାଣି ଅକାଳେ ବିଲୋକି ତୋ ସୁମନସେ,
ସହସା ପରାଣ ତେଜିବା ପାଇଁ କି ବସେ । ୧୮ ।

तरुश्रेष्ठ कदम्ब ! मैं हमेशा तुमको प्रणाम करते हुए आई हूँ, तो भी तुम हमेशा मेरे दिलको जलाते हो ? मैं अनजान से असमय में तुह्मारे दर्शन करके अपना शरीर तज दूँगी । १८ ।

O mightly Kadamba tree ! though I am always humble to you, you still make my heart ablazing. Beholding your flower accidentally in an awkward moment I shall abandon my body soon. 18.

କୁସୁମୈରୁପଶୋଭିତାଂ ସିତୈର୍ଘନମୁକ୍ତାମ୍ବୁଲବପ୍ରହାସିତୈଃ ।
ମଧୁନଃ ସମବେକ୍ଷ୍ୟକାଲତାଂ ଭ୍ରମରଶ୍ଚୁମ୍ବତି ଯୂଥିକାଲତାମ୍ । ୧୯ ।

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା :— ଭ୍ରମରଃ-ଅଳିଃ, ମଧୁନଃ-ମକରନ୍ଦସ୍ୟ, କାଲତାଂ-କାଲଃ ଇତି ମତ୍ୱା, ସମବେକ୍ଷ୍ୟ-ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ସିତୈଃ-ଶୁଭ୍ରୈଃ, ଘନମୁକ୍ତାମ୍ବୁଲବ-ପ୍ରହାସିତୈଃ-ମେଘବିମୁକ୍ତଜଳକଣବିକଶିତୈଃ, କୁସୁମୈଃ-ପୁଷ୍ପୈଃ, ଉପ-ଶୋଭିତାଂ-ସୁଶୋଭିତାଂ ଯୂଥିକାଲତାଂ ଚୁମ୍ବତି । ୧୯ ।

ଶୁଭ୍ର ବାରିଦ ଜଳକଣ ଯୋଗେ ପୁଷ୍ପିତ ସୁମନସେ,
ସୁଶୋଭିତ ସେହି ଯୂଥିକା ଲତାରେ ଭୃଙ୍ଗଧର ପ୍ରେମରସେ,
ଚୁମ୍ବନରତ ଅଳି,
ପୁଷ୍ପରସର ଉଦ୍‌ଗମ କାଳ ଜାଣି ପ୍ରିୟା କଥା ଭଳି । ୧୯ ।

भौंरा फूल रसका समय जानकर सफेद मेघ के जल बिन्दु से खिले हुए फूलों में से सुन्दर दिखाई देनेवाली जुही वेल को चुमता है । १९ ।

The bee being aware of the season of flowers kisses Juthika creeper adorned with flowers that are bloosmed by the water-drops rendered by the white clouds. 19.

ତାସାମୃତୁଃ ସଫଳ ଏବ ହି ଯା ଦିନେଷୁ
ସେନ୍ଦ୍ରାୟୁଧାମ୍ବୁଧରଗର୍ଜିତଦୁର୍ଦ୍ଦିନେଷୁ ।
ରତ୍ୟୁତ୍ସବଂ ପ୍ରିୟତମୈଃ ସହ ମାନୟନ୍ତି
ମେଘାଗମେ ପ୍ରିୟସଖୀଶ୍ଚ ସମାନୟନ୍ତି । ୨୦

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା :—ଯାଃ ସେନ୍ଦ୍ରାୟୁଧାମ୍ବୁଧରଗର୍ଜିତଦୁର୍ଦ୍ଦିନେଷୁ—ଇନ୍ଦ୍ରକୋଦଣ୍ଡମଣ୍ଡିତଘନନାଦମେଘାଚ୍ଛନ୍ନଦିବସେଷୁ, ପ୍ରିୟତମୈଃ-ଦୟିତୈଃ ସହ ରତ୍ୟୁତ୍ସବଂ-ସୁରତୋତ୍ସବଂ, ମାନୟନ୍ତି-ପାଳୟନ୍ତି, ମେଘାଗମେ-ଜଳଦାଗମନେ, ପ୍ରିୟସଖୀଶ୍ଚ-ପ୍ରିୟସହଚରୀଶ୍ଚ, ସମାନୟନ୍ତି-ଆତ୍ମବତ୍ କୁର୍ବନ୍ତି, ତାସାଂ ଋତୁଃ-ବର୍ଷର୍ତ୍ତୁଃ, ସଫଳଃ-ସାର୍ଥକ ଏବ ହି । ୨୦ ।

ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ, ବାରଦ ଗର୍ଜନ ସାଥେ,
ଜଳଦାଚ୍ଛନ୍ନ ଏହି ବରଷା ଘଟେ;
ଯେ ନାରୀ ପ୍ରିୟ ସଙ୍ଗେ ସୁରତେ ମାତେ,
ସଖିମଣ୍ଡଳୀ ହୃଦେ ହରଷ-ପାତେ ;
ସେହି ଅଙ୍ଗନାର,
ସଫଳ ସିନା ଏ ବରଷା କାଳ । ୨୦ ।

इन्द्रधनुष और गर्जनयुत मेघ से घिरे हुये इस बर्षा काल में जो कामिनी अपने प्रियतम के साथ सुरत में तल्लीन और अपनी प्रियसखी को अपनी सी प्रिययुक्त करती है उसके लिये ही यह बर्षा समय सफल है । २० ।

This rainy season is fruitful for those damsels who are engaged with their lovers in the apt of love and make happy to their dearest ones at the same level during rainy days covered with rainbows and roaring of clouds. 20

କୋକିଳ-ଭ୍ରମର-କୋକ କୂଜିତେ ମନ୍ମଥେନ ସକଳେ ଜନେ ଜିତେ ।
ନିର୍ଗତୋଽସି ଶଠ ! ମାସି ମାଧବେ ନୋପଯାସି ଶୟିତେଽପି ମାଧବେ ॥

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା :—ହେ ଶଠ ! ହେ ବଞ୍ଚକ ! କୋକିଳଭ୍ରମରକୋକ-କୂଜିତେ-ପିକମଧୁପଚକ୍ରବାକଶବ୍ଦାୟିତେ, ମାଧବେ-ବୈଶାଖେ ମାସି, ମନ୍ମଥେନ-ମାରେଣ, ସକଳେ ଜନେ ଜିତେ-ସର୍ବଜନେ ଆୟତ୍ତେ (ତ୍ୱଂ) ନିର୍ଗତଃ-ପ୍ରସ୍ଥିତଃ ଅସି । ମାଧବେ-ହରୌ, ଶୟିତେ ଅପି-ଆଷାଢ଼େ ମାସି ଵିଗତେଽପି ନ ଉପଯାସି-ନ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତସେ ? । ୨୧ ।

କୋକିଳ ମଧୁପ ଚକ୍ରବାକ ରବେ ମୁଖରିତ ବଇଶାଖେ,
କାମଦେବ ଯେବେ କବଳ କରିଲେ ସକଳ ପ୍ରଣୟୀ ଲୋକେ ।
ସେହିଦିନୁଁ ଶଠ ନାଗର ! ମୋ ପାଶୁଁ ଯାଇଛ ହେ ପରବାସ,
ହରିଶୟନ ଏ ଆଷାଢ଼ର ଶେଷେ ତଥାପି ନଇଲ ପାଶ ? । ୨୧ ।

हे शठ ! कोयल, भौंरा और चक्रवाक की ध्वनि से जब बैशाख मुखरित था और कामदेव अपने पंजे में जब प्रणयी लोगों को रखा था, उस दिन से तुम गये हो लेकिन अब हरि-शयन आषाढ़ आ बसा तो भी तुम वापस नहीं आते ? । २१ ।

O deceiver one ! you have left me since the month of Vaisakh while cuckoos, bees and Chakravaks were singing as well as cupid had conquered all. You have not returned even though Madhava goes to his bed (Ashadha). 21

ଏତନ୍ନିଶମ୍ୟ ବିରହାନଳପୀଡ଼ିତାୟାଃ
ପ୍ରଶସ୍ୟା ବଚଃ ଚକ୍ରୁ ଦୟ୍ୟାକୁରପୀଡ଼ିତାୟାଃ,
ସ ସ୍ୱାରବେଣ କଥିତଂ ଜଳଦୈରମୋଘୈଃ
ପ୍ରତ୍ୟାଯଯୌ ସଦନମୂନଦିନୈରମୋଘୈଃ ।୨୨

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା :—ଈଡିତାୟାଃ-ପ୍ରଶଂସିତାୟାଃ, ବିହାନଳପୀଡ଼ିତାୟାଃ-ବିୟୋଗବହ୍ନିବ୍ୟାକୁଳାୟାଃ, ତସ୍ୟାଃ ଏତଦ୍ ବଚଃ—ଇମାଂ ଉକ୍ତିଂ, ଅମୋଘୈଃ-ସାର୍ଥକୈଃ, ଜଳଦୈଃ-ମେଘୈଃ, ଅମୋଘୈଃ-ସଫଳୈଃ, ଊନଦିନୈଃ-ଅଳ୍ପଦିନୈଃ ସ୍ୱାରବେଣ-ନିଜଗର୍ଜ୍ଜିତେନ, କଥିତଂ-ବ୍ୟକ୍ତଂ, ନିଶମ୍ୟ-ଶ୍ରୁତ୍ୱା, ସଃ ଦୟ୍ୟାକୁ-ସଦସ୍ୟଃ, ଅପି ସଦନଂ-ଗୃହଂ, ପ୍ରତ୍ୟାଯଯୌ-ପତ୍ୟାଗଚ୍ଛତ୍ । ୨୨ ।

ମେଘ ପ୍ରଶଂସିତା ବିରହ ପୀଡ଼ିତା ବାମାର ଏସନ ବାଣୀ,
ନିଜ ଘୋଷା ଛଳେ କହନ୍ତେ ଅବ୍ୟର୍ଥ ବାରିଦ ତା କଥା ଶୁଣି;
ବାହୁଡ଼ିଲା ନିଜ ପୁରେ
ପରବାସୀ କାନ୍ତ; ଅଳପ ଦିନରେ କେଦନାପୂରିତ ଉରେ । ୨୨ ।

विरह की आगसे पीड़िता और प्रशंसनीया उस रमणीकी बात जब अमोघ मेघने अपनी ध्वनि से उसके पति से कहदी तो वह परदेशी उसे सार्थक समझ कर बहुत जल्द लौट आया ।२२

Hearing such message from the praiseworthy and the depressed one by separation, through the infallible cloud that told him by his own roarings, he returned home within a very short period. 22

ଘିବାନୁରକ୍ତବନିତା ସୁରତୈଃ ଶପେଯୁ
ମାଲମ୍ବ୍ୟବୃମ୍ଭ 'ତ୍ତୁଷିତଃ କରକୋଷପେଯମ୍ ।
ଜାଟ୍ୟେସ୍ତୁ ତେନ କବିନା ଯମକୈଃ ପରେଣ
ତସ୍ମୈ ବହେୟମୁଦକଂ ଘଟକର୍ପରେଣ । ୨୩ ।

ସାନ୍ୱୟ ଟୀକା ; — ଭାବାନୁରକ୍ତବନତାସୁରତୈଃ-ପ୍ରେମୋଚ୍ଛ୍ୱାସେନ ଅନୁରାଗିଣ୍ୟାଃ ନାୟିକାୟାଃ ସୁରତସମ୍ଭୋଗୈଃ, ତୃଷିତଃ-ପିପାସିତଃ, କରକୋଷପେୟଂ-କରସ୍ଥପାନପାତ୍ରପାନୀୟଂ, ଅମ୍ବୁ-ଜଲଂ, ଆଲମ୍ବ୍ୟ-ଗୃହୀତ୍ୱା ଚ ଶପେୟଂ-ଶପଥଂ କୁର୍ଯ୍ୟାଂ (ଯତ୍) ଯେନ ପରେଣ-ଅନ୍ୟେନ କେନଚିତ୍ କବିନା, ଯମକୈଃ ଜୀୟେୟଂ-ଜେତବ୍ୟଃ (ତତ୍) ଘଟକର୍ପରେଣ ମୟା (ଭଗ୍ନଘଟାଂଶେନବା) ଉଦକଂ-ଜଲଂ (ତସ୍ମୈ) ବହେୟଂ-ପ୍ରାପୟେୟମ୍ । ୨୩ ।

ପ୍ରେମ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତା ଅନୁରାଗିଣୀ ମୋ ନାୟିକା ରତି ନାମରେ,
ଅଞ୍ଜଳିରେ ଜଳ ରଖି ତୃଷାତୁର କାଳେ ମୁଁ ଶପଥ କରେ ।
ଆନ କବିଠାରୁ ଯମକ କାବ୍ୟେ ମୁଁ ଲଭେ ଯଦି ପରାଜୟ,
ଭଗ୍ନ ମୃତ୍ତିକାର ପାତ୍ରେ ତା ନିମନ୍ତେ ବହିବ ଜଳ ନିଶ୍ଚୟ । ୨୩ ।

भावमयी प्रियतमा का प्यार और प्याशी होकर अपनी अंजली में रखे हुये पानी के नामपर मैं यही शपथ करता हूँ कि अगर कोई कवि मुझे यमक काव्य में जीत जाय तो मैं उसके लिये घड़ेके टुकड़े में पानी लाऊँगा । २३ ।

I declare on oath in the name of the love of my devoted beloved and water preserved in the hollow of my palms at the time of thirst that if I be surpassed by any other poet in the Kavya of Yamaka, then I shall carry water for him in broken jar. 23

ମୁଦ୍ରାକର—ଶ୍ରୀ ଦିବାକର ମିଶ୍ର, ଗୋସ୍ୱାମୀ ପ୍ରେସ, କଟକ-୨

ଦରଦୀକବି

ଜନ୍ମ—୩୧-୨-୧୯୩୦—ଜନ୍ମସ୍ଥାନ—କଲନାଦିନୀ 'ବିରୂପା' ତଟବର୍ତ୍ତୀ, ଐତିହାସିକ ପୀଠ ଚଉଦ୍ୱାର, ଜି: କଟକ—ପିତାମହ ତଥା ବାଲ୍ୟଗୁରୁ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ କରଙ୍କର ସ୍ନେହରେ ଲାଳିତପାଳିତ—ପିତାମହଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପରେ ଦରିଦ୍ରତା ଯୋଗୁଁ ଗୃହଜୀବନ ଦୁଃଖମୟ, ଧନଗର୍ବିଣୀ ଶାଶ୍ୱଙ୍କଠାରୁ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଅପମାନ ଏପରିକି ରୋଗଶଯ୍ୟାଶାୟିନୀ ଯୁବତୀପ୍ରିୟାର ଦର୍ଶନରୁ ବଞ୍ଚିତ—ଫଳରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବାଦୀ ଯୁବକର ଜୀବନର କ୍ଷୀଣ ଆଶାଦେଲେ ଏକମାତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗତ ବାଲ୍ୟଗୁରୁଙ୍କର ସ୍ମୃତିକୁ ସମ୍ବଳକରି ନବଜନ୍ମ ଲାଭ—ଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବତା "ଓଁ ଜୟଗୁରୁ"—ଯୁବତୀପ୍ରିୟାର ସାମୟିକ ବିରହରେ ହୃଦୟର ପ୍ରେମ-ଫଲ୍‌ଗୁ "ବିରହ-ବାନ୍ଧବୀ" କବିତାବଳୀ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରବାହିତ । ସମଗ୍ର ଭାରତ, ସିଂହଳ ଓ ଭୂସ୍ୱର୍ଗ କାଶ୍ମୀର ପରିଭ୍ରମଣ ।

ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକାବଳୀ—ବିରହ-ବାନ୍ଧବୀ, ମିଳନ-ମାଧୁରୀ, ଜନ୍ମ-ରେଣୁ, ପଲ୍ଲୀ-ପ୍ରୀତି, ରିପୁସଂହାର, ଗୀତ-ନର୍ତ୍ତକୀ, ସତୀର ଶକ୍ତି, ସଚିତ୍ର ଯମଦରବାର ଚକ୍ରଢଣା, ଗୀତଗଣିତ ଓ ଅଞ୍ଜଳି ।

ମୁଦ୍ରଣ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ—ଭାରତ ଭ୍ରମଣ, ସିଂହଳ ଯାତ୍ରା, କାଶ୍ମୀର କାହାଣୀ ଓ କଳ୍ପନା କୁଞ୍ଜେ [illegible] ଇତ୍ୟାଦି ।